

Т. М. Ямненко,
доктор юридичних наук

А. А. Желяк,
магістр права

НАРОДНА ТА НЕТРАДИЦІЙНА МЕДИЦИНА В УКРАЇНІ: МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: t.yamnenko@gmail.com, alina.zheliak@ukr.net

Мета: надати визначення терміну «народна та нетрадиційна медицина», дослідити механізм правового регулювання народної та нетрадиційної медицини. **Методи дослідження:** логічний, формально-догматичний, порівняльно-правовий та ін. **Результати:** визначення терміну «народна та нетрадиційна медицина», дослідження механізму правового регулювання народної та нетрадиційної медицини. **Обговорення:** можливості застосування різних доктринальних підходів до пояснення понять народна та нетрадиційна медицина та застосування до цих понять правового механізму.

Ключові слова: поняття народна та нетрадиційна медицина; цілитель; державне регулювання; законодавство, лікар.

Постановка проблеми та її актуальність.

Оскільки за радянських часів влада вважала нетрадиційну та народну медицину пережитком минулого, її методи всіляко заперечувалися, а спеціалістів переслідували та навіть фізично знищували. Тому, на сьогодні, ми маємо значно підірвані практичні знання з народної та нетрадиційної медицини і недосконалу законодавчу базу регулювання діяльності в цих сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В юридичній науці, на жаль, існують проблеми з регулюванням надання медичної допомоги з використанням заходів нетрадиційної медицини, адже вони є майже не дослідженими. Лише окремі аспекти цієї проблеми були предметом дослідження таких науковців, як Є. Маслова, В. Аكوпова, М. Малейна.

Виклад основного матеріалу. В Україні питанню правового регулювання у сфері діяльності народних цілительів присвячено положення ч. 2 ст. 74 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» (заняття медичною діяльністю) [1]. У ній зазначено, що як виняток, за спеціальним дозволом Міністерств-

ва охорони здоров'я України або уповноваженого ним органу охорони здоров'я особам без спеціальної освіти дозволяється діяльність у галузі народної та нетрадиційної медицини. Також основними є накази МОЗ України «Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особі цілительських здібностей», «Про методи народної та нетрадиційної медицини, на які видаються спеціальні дозволи» та ін. [2].

По-перше, потрібно пояснити терміни «нетрадиційна медицина» та «народна медицина». Народна медицина має довгу історію та являє собою загальний підсумок накопичених знань, навичок і практики, які засновані на теоріях, віруваннях, досвіді корінних народів та представників різних культур, незалежно від того, чи можемо ми пояснити їх чи ні, і використовуються для підтримання здоров'я, а також для профілактики, покращення стану або лікування при фізичних і психологічних розладах.

На законодавчому рівні народна медицина – це сума всіх знань та практичних методів, як зрозумілих, так і незрозумілих, що застосовуються для діагностики, запобігання і ліквідац-

нії порушень фізичної, психічної та соціальної рівноваги та побудованих виключно на практичному досвіді та спостереженнях, які передаються із покоління в покоління, як в усній, так і в письмовій формі.

Народна, також традиційна медицина, або цілителство – набір знань з медицини, що виникли до сучасної медицини та продовжують розвиватися паралельно з нею як альтернативна медицина. За визначенням ВООЗ, народною медициною є «практики, знання та вірування з охорони здоров'я, що включають використання рослин, тварин, мінералів, духовних практик, терапії руками, вправи, застосовані окремо або разом, з метою лікування, діагностування та запобігання хворобам та підтримки здоров'я» [3].

Термін «нетрадиційна медицина» інша назва «комплементарна медицина» або ж «альтернативна медицина» використовують для визначення широкого переліку видів практики в сфері охорони здоров'я, які не є частиною власних традицій країн і не включені в основну систему медико-санітарної допомоги. В українському законодавстві цей термін пояснюють як знання та практичні методи народної медицини, які мають певного автора [4].

Положення сучасної нормативно-правової бази, діючої у цій сфері, вимагають переосмислення. Наприклад, Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16.03.2016 р. № 189 було затверджено організацію роботи фізичних осіб – підприємців, які займаються народною медициною (цілителством).

Основними умовами зайняття діяльністю у сфері народної та нетрадиційної медицини є:

1) застосовувати лише той метод народної медицини (цілителства), що ґрунтується на досвіді багатьох поколінь та який заявлений у спеціальному дозволі на зайняття народною медициною (цілителством);

2) вести на паперових носіях медичну документацію та надавати на вимогу пацієнта копію його медичної документації, засвідчену особистим підписом Цілителя;

3) у разі відсутності діагностичного, профілактичного або лікувального ефекту від використання методів народної медицини своєчас-

но направити пацієнта до закладу охорони здоров'я з метою надання кваліфікованої медичної допомоги;

4) визначати показання та протипоказання для призначення пацієнтам лікування методами народної медицини при наданні медичної допомоги в кожному конкретному випадку;

5) проводити аналіз ефективності використання в медичній практиці методів народної медицини, які застосовує Цілитель;

6) забезпечити умови для запобігання виникненню ускладнень, які можуть призвести до погіршення стану здоров'я пацієнтів при лікуванні методами народної медицини;

7) знати вимоги медичної етики та деонтології і неухильно їх дотримуватися;

8) зберігати та надавати інформацію про пацієнта в установленому законодавством порядку, та інші [5].

Законодавець України заборонив проведення цілителства для масової аудиторії, у тому числі з використанням засобів масової інформації. Також законодавством визначено, що до загальнодозволенних видів медичної діяльності не належать: лікування онкологічних хвороб, лікування хворих на інфекційні захворювання, у тому числі венеричні та заразні шкірні, СНІД, лікування хворих на наркоманію, лікування психічно хворих, які потребують негайної госпіталізації, надання висновку про психічний стан здоров'я, догляд та лікування ускладнень вагітності, хірургічні втручання, у тому числі аборти, проведення розрахунків на масову аудиторію лікувальних сеансів та інших аналогічних їм заходів із використанням методу гіпнозу та інших методів психічного або біоенергетичного впливу.

Чим же є «нетрадиційна медицина» і у чому вона знаходить свій прояв? М.М. Малєїна вважає: «Кожна людина є індивідуальною. Деякі особистості наділені винятковими властивостями – це видатні вчені, поети, композитори. Серед талановитих людей можна виділити групу осіб, наділених нетрадиційними властивостями (якостями), такими як яснобачення, телекінез, телепатія, гіпноз, тощо. Нетрадиційність полягає в унікальності дару неможливості загальноприйнятого пояснення (неповного пояснення) його природи, механізму. Такий вплив, його техніка, будуть ймові-

рно пояснені у майбутньому спеціалістами – фізиками, хіміками, біологами, лікарями – і тому поки що неможливо точно сказати, що у цьому випадку йдеться про психологічний вплив на людину. Умовно назвемо цей вплив біоенергетичним» [6].

В основі нетрадиційних знань лежать звичайні, донаукові практичний досвід, знання «здорового глузду». Це спеціалізовані форми людської практики пізнання світу, досвід, який має вплив на науку й інші форми знання. Зв'язок науки та звичайного досвіду висвітлюється в історичному процесі утворення наукового знання. Якою б далекою не була від звичайного знання сучасна теоретична висока наука, історично вона так чи інакше має походження від донаукових знань.

Вищенаведені аспекти утворюють складну мозаїку, загальне юридичне сприйняття якої є ускладненим.

Слід зауважити, що правовий режим провадження діяльності у сфері народної медицини (цілителів) та нетрадиційної медицини повинні відрізнятися, також потрібно переглянути умови надання медичної допомоги (прав та обов'язків цілителя та контролюючого його лікаря) засобами та методами народної медицини. Серед вищезазначеного ми звертаємо увагу на вимогу про те, що лікар, який контролює діяльність цілителя, зобов'язаний користуватися об'єктивними методами медичного контролю і статистикою аналізу ефективності використання у медичній практиці методів нетрадиційної та народної (традиційної, але не офіційної) медицини. На практиці виконання з боку лікаря такої вимоги знаходиться під великим сумнівом, тому що це є неможливим, у зв'язку з «винятковістю» здібностей, які використовуються цілителем.

Проте щодо народної медицини проблем у цій частині не виникає. Її методи хоча офіційно й не визнані, мають явний, а не прихований характер, що дає можливість простежувати динаміку розвитку протікання процесів лікувального характеру в організмі пацієнта [7].

Відносини, які виникають між особою, яка має ліцензію на заняття медичною діяльністю в галузі народної та нетрадиційної медицини, і

особою, яка звертається для лікування, мають спільні ознаки з договором про надання послуг [8]. Цей договір за своєю суттю є двостороннім, консенсуальним. У загальних положеннях про договір з надання послуг розуміється його оплатність. Якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлено договором (ст. 903 ЦК), тобто сторони на власний розсуд вирішують способи визначення розміру плати за договором.

Тобто зі ст. 638 ЦК і викладеного раніше можна зробити висновок, що істотними умовами таких договорів є умови про предмет та ціну наданих послуг. Договір, відповідно до ст. 651 ЦК України може бути змінено або розірвано лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Також згідно зі ст. 907 ЦК України договір може бути розірвано, зокрема шляхом односторонньої відмови від договору [9].

На сьогодні в нашій країні офіційно працює лише невелика частина цілителів, а реальна кількість спеціалістів, що працюють у цій сфері, становить близько 60 тисяч осіб. Хоча законодавчо є всі можливості для офіційної реєстрації як цілителів, так і лікарів народної та нетрадиційної медицини. Через цю підпільну діяльність такі спеціалісти уникають сплати податків і не ведуть жодної документації, що з одного боку зменшує надходження в бюджет України, а з іншого – хворий, який звертається до такого спеціаліста, залишається юридично незахищеним. Це відбувається через недостатній контроль з боку відповідальних органів та фактично безкарністю таких фахівців.

Щоб врегулювати медичну практику спеціалістів народної та нетрадиційної медицини, потрібно звернути увагу на три основні моделі нормативного врегулювання у Європі: централізоване державне управління шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів, контрольоване державою санкціоноване саморегулювання та незалежне самостійне регулювання. Ці моделі розрізняються за глибиною прямої участі уряду:

1) пряме державне управління – держава видає ліцензії, веде реєстри і контролює фахівців, влада може відкликати дозвіл на зайняття цією діяльністю, якщо порушується законодавство.

2) урядове санкціоноване саморегулювання – у деяких країнах Європи закон делегує завдання авторизації, реєстрації та нагляду фахівців у галузі народної та нетрадиційної медицини національними медичними асоціаціями.

3) незалежне саморегулювання – в деяких країнах проходить процес, у якому фахівці з окремих методів лікування розробляють свої власні освітні програми, кодекси етики, науково-дослідні програми і стандарти компетенції, самостійно контролюють статистичні дані та ведуть реєстри фахівців, частіше всього такі об'єднання повинні бути затверджені урядом [10].

Висновки. Певні кроки у вирішенні законодавчого регулювання народної та нетрадиційної медицини вже зроблені, але вони є недостатніми, адже це питання є широким полем для науково-теоретичного дослідження. Українці повинні серйозно занепокоїтись окресленою проблематикою, адже здоров'я нації є найдорожчим скарбом держави. І кожен із нас сам обирає, кому він надає право рятувати своє здоров'я – народній медицині або академічній. Основне завдання законодавця – чітко визначити предмет, критерії і завдання справжньої народної та нетрадиційної медицини, відмежувати їх від сумнівної нетрадиційної практики доморослого «цілительства».

Література

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2802-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

2. Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особі цілительських здібностей: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 29 бер. 2008 р. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13>

3. Стратегія ВОЗ у сфері народної медицини (2014-2023 р.р.) URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/92455/11/9789244506097_rus.pdf?ua=1.

4. Народна та нетрадиційна медицина: визначення. Теоретико-наукове дослідження та

методологія. URL: http://www.who.int/topics/traditional_medicine/definitions/ru.

5. Про організацію роботи фізичних осіб – підприємців, які займаються народною медициною (цілительством): Наказ Міністерства охорони здоров'я від 16 бер. 2016 р. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-16>

6. Малеина М.Н. Правовой взгляд на проявление нетрадиционных способностей (качеств) человека. *Государство и право*. 1994. № 2. С. 122–129.

7. Гаташ В. Цілительство – дитя нового часу. *Дзеркало тижня*. 2006. № 17 (596). 29 квіт. – 12 трав. URL: <http://www.dt.ua/3000/3450/53272/>

8. Пунда О.О. Правове регулювання у сфері нетрадиційної медицини. *Університетські наукові записки*. Хмельницький економічний університет. 2016. № 1 (17). С. 88-90.

9. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січ. 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20130118>

10. Євтушенко В. Міжнародний та український досвід державного регулювання народної і нетрадиційної медицини. *Державне управління та місце самоврядування*. 2014. Вип. 3. С. 133–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_3_16.

References

1. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia: Zakon Ukrainy vid 19 lyst. 1992 r. № 2802-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

2. Pro poriadok vydachi atestatsiino-ekspertnoho vysnovku, shcho pidtverdzhue naiavnist v osoby tsilytelskykh zdibnostei: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia vid 29 ber. 2008 r. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13>

3. Stratehiia VOZ u sferi narodnoi medytsyny (2014-2023 r.r.). URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/92455/11/9789244506097_rus.pdf?ua=1.

4. Narodna ta netradytsiina medytsyna: vyznachennia. Teoretyko-naukove doslidzhennia ta metodolohiia. URL: http://www.who.int/topics/traditional_medicine/definitions/ru

5. Pro orhanizatsiiu roboty fizychnykh osib – pidpriemtsiv, yaki zaimaiutsia narodnoiu

medytsynoiu (tsilytelstvom): Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia vid 16 ber. 2016 r. № 186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-16>

6. Maleyna M.N. Pravovoi vzghliad na proiavlennye netradytsyonnykh sposobnostei (kachestv) cheloveka. *Hosudarstvo i pravo*. 1994. № 2. S. 122–129.

7. Hatash V. Tsilytelstvo – dytia novoho chasu. *Dzerkalo tyzhnia*. 2006. № 17 (596). 29 kvit. – 12 trav. URL: <http://www.dt.ua/3000/3450/53272/>

8. Punda O.O. Pravove rehuliuвання u sferi netradytsiinoi medytsyny. *Universytetski naukovy*

zapysky: naukovy chasopys / Khmelnytskyi ekonomichni universytet. 2016. № 1 (17). S. 88-90.

9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: pryiniaty 16 sichnia 2004 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 40-44. St. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20130118>

10. Ievtushenko V. Mizhnarodnyi ta ukrainskyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання narodnoi i netradytsiinoi medytsyny. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. 2014. Vyp. 3. S. 133–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_3_16

T. Yamnenko, A. Zheliak

**NATIONAL AND NON-TRADITIONAL MEDICINE IN UKRAINE:
MECHANISM OF LEGAL REGULATION**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: t.yamnenko@gmail.com, alina.zheliak@ukr.net

Objective: to define the term «traditional and alternative medicine», to explore the mechanism of legal regulation of traditional and alternative medicine. **Research methods:** logical, formal-dogmatic, comparative-legal, etc. **Results:** definition of the term «folk and non-traditional medicine», study of the mechanism of legal regulation of folk and non-traditional medicine. **Discussion:** possibilities of applying different doctrinal approaches to explaining the concepts of folk and non-traditional medicine and applying the legal mechanism to these concepts.

Non-traditional medicine in Ukraine is an independent field of medical business. Many clinics, along with traditional forms of patient recovery, use traditional medicine methods. There are many alternative therapies that need close scrutiny by the state. For this reason, documentary support for activities in the field of alternative medicine is a complex legal issue.

According to the Fundamentals of the Ukrainian legislation on health care №2801-XII of 19.11.1992, folk medicine (healing) - methods of healing, prevention, diagnostics and treatment based on the experience of many generations of people, established in folk traditions and do not need state registration. Thus, the legislator defined the concept of «folk medicine», and the term «unconventional medicine» was out of the legal field. Ukrainian regulations do not contain a list of techniques that refer to traditional or alternative medicine. At the same time, in the Nomenclature of Medical Specialties, approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine No. 359 of 19.12.1997, there is a direction «Folk and non-traditional medicine». In fact, these terms have been intertwined, and often healing is a unifying concept of non-traditional forms of treatment.

Each of us chooses to whom he gives the right to save his health - folk medicine or academic. The main task of the legislator - to clearly define the subject of the criteria and objectives of true folk and non-traditional medicine, to distinguish them from the dubious unconventional practice of home-grown «healing».

Keywords: concept of folk and non-traditional medicine; the healer; state regulation; legislation, doctor.